

ANALIZA AKTIVE BANKARSKOG SEKTORA SRBIJE SA POSEBNIM OSVRTOM NA PROBLEM NENAPLATIVIH KREDITA

ANALYSIS OF ASSETS IN THE SERBIAN BANKING SECTOR WITH SPECIAL EMPHASIS TO THE PROBLEM OF NPLS

Milan Radaković, master

Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, Republika Srbija
radakovic.milan@yahoo.com

Мр Jelena Vitomir

Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, Republika Srbija
jelena.vitomir1@gmail.com

Abstrakt: Razvijenost finansijskog sistema neophodan je preduslov za prosperitet određene ekonomije. Njegov značaj se ogleda u obezbeđivanju stabilnog i nesmetanog protoka finansijskih sredstava, koja su neophodna za razvoj proizvodnje i povećanje društvenog proizvoda. Da bi sistem funkcionisao, potrebno je da funkcionišu i njegovi delovi, ali često se dešava da dođe i do problema. Cilj rada jeste da otkrije uzroke koji su doveli do rasta problematičnih kredita, ali da ukaže na mogućnosti rešavanja ovog problema. U prvom delu rada predstavljena je struktura bankarskog sistema prema kriterijumu vlasništva, kao i lista najvećih banaka u Srbiji. Analizirana je aktiva bankarskog sektora u periodu od 2008. do 2013. godine, gde se prikazuje njena struktura i dinamika kretanja njene vrednosti. Potom prikazana je kreditna aktivnost bankarskog sektora, posmatrana sa više aspekata. Akcenat je stavljen na problem nenaplativih kredita. Posle kvantitativne analize, predstavljeni su empirijski podaci o istoriji rešavanja ovog problema od strane međunarodnih institucija, banaka i privrede, kao i predlozi za dalje rešavanje istog.

Ključne reči: Aktiva, bankarski sektor Srbije, nenaplativi krediti

Abstract: The development of the financial system is a prerequisite for the prosperity of a particular economy. Its importance is reflected in ensuring stable and uninterrupted flow of financial resources, which are necessary for the development of production and an increase in

GDP. For the system to function properly, it is necessary for its parts to function as well, but it often happens that there is a problem. The aim of this paper is to discover the causes which have led to an increase in non-performing loans, and to show the possibilities of solving this problem. The first part of the paper presents the structure of the banking system under the ownership criteria, as well as a list of the largest banks in Serbia. The banking sector was analyzed in the period 2008 - 2013, where the structure and dynamics of its value are shown. Afterwards, the credit activity of the banking sector was presented, viewed from several aspects. In the next part of the paper, emphasis is placed on the problem of non-performing loans. After the quantitative analysis of empirical data on the history of solving this problem was presented by international institutions, banks and the economy, and suggestions for further resolution of the same issue.

Key Words: Assets, the Serbian banking sector, non-performing loans

1.Uvod

Kreditni predstavljaju osnovne bankarske proizvode i osnovne nosioce zarade banaka. Tu svoju ulogu krediti nose uprkos činjenici da se nalazimo u periodu globalizacije i finansijskog inženjeringa, kada se javlja nepregledan broj novih bankarskih proizvoda. Predmet istraživanja jeste aktiva bankarskog sektora Republike Srbije, gde je poseban akcenat stavljen na problem nenaplativih

kredita. Nenaplativi, odnosno problematični krediti, predstavljaju kredite sa kašnjenjem u otplati dužim od 90 dana. Sama ta činjenica dovoljno govori o mogućim negativnim posledicama po poslovanje bankarskog sektora, s obzirom da banka trpi neverovatne gubitke. Problem koji se javlja u vezi sa nenaplativim kreditima jeste zabrinjavajuća činjenica da je ukupna vrednost, ali i relativno učešće ovih kredita u ukupnim plasiranim kreditima sve veća. Pored do sada navedenih poteškoća vezanih za problem nenaplativih kredita u vezi sa bankarskim sektorom, bitno je napomenuti kakva je njihova veza sa realnim sektorom. Naime, problemi u realnom sektoru prelivaju se direktno na nemogućnost naplate kredita, što dalje vrši povratan uticaj na sprečavanje razvoja privrede

usled povećanja kreditnog rizika i rasta cene kredita. Kako je naša privreda gotovo nepostojeća, problem nenaplativih kredita sigurno predstavljaju pitanje kojem bi se trebalo baviti.

2.Osnovne karakteristike bankarskog sistema Republike Srbije

Za finansijski sistem Srbije važi da je bankocentričan, što ukazuje da se korporativni sektor najviše oslanja na kredite banaka radi finansiranja ne samo razvojnih potreba, već i tekućeg poslovanja.

U tabeli je data struktura finansijskog sektora Srbije u periodu od 2012. godine, zaključno sa prva dva tromesečja 2013. godine, koja potvrđuje prethodnu konstataciju.

Tabela 1. Struktura finansijskog sektora Srbije

	2012.			T1 2013.			T2 2013.		
	Broj	Bilansna suma (u mlrd RSD)	Učešće u %	Broj	Bilansna suma (u mlrd RSD)	Učešće u %	Broj	Bilansna suma (u mlrd RSD)	Učešće u %
Bankarski Sektor	32	2880	92,6	32	2855	92,5	31	2882	92,4
Lizing	16	72	2,3	16	69	2,2	16	69	2,2
Društva za osiguranje	28	140	5	28	144	4,7	28	151	4,8
Dobrovoljni penzioni fond	9	16	1	9	17	0,6	8	18	0,6
Ukupno finansijski Sektor	85	3108	100	85	3085	100	83	3120	100

www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/cirilica/18/18_1/index.html, 10.11.2013.)

Na osnovu podataka iz tabele, primećuje se dominacija bankarskog sektora prema veličini bilansne sume u odnosu na celinu finansijskog sistema, sa preko 90%. U okviru preostalih 10% nalaze se ostale finansijske institucije, od kojih, najveće učešće imaju osiguravajuća društva, zatim sektor lizinga, i na kraju sektor penzionih fondova. Prema podacima Narodne banke Srbije, na kraju drugog kvartala 2013. godine, strukturu bankarskog sektora čini 31 banka, od kojih se 10 nalazi u državnom vlasništvu, dok preostalih 21 pripada vlasništvu privatnog sektora. Procentualno gledano, banke u vlasništvu stranih lica i dalje imaju dominantan udeo u bankarskom sektoru od približno 75% aktive i kapitala bankarskog sektora. Posmatrajući poreklo, najveći udeo imaju banke poreklom iz Evropske unije sa 71%, dok

banke poreklom iz Rusije i SAD zauzimaju učešće od 3,7%, odnosno 0,3%. U odnosu na prethodno tromesečje bankarski sektor ima jednu banku manje, s obzirom na činjenicu da je oduzeta dozvola za rad Razvojnoj banci Vojvodine a.d. Novi Sad, aprila ove godine. Ukupna vrednost neto bilansne aktive u nominalnom iznosu je 2882 milijardi dinara, što u odnosu na prethodni kvartal predstavlja blagi porast od 0,9%. Bilansni kapital bankarskog sektora manji je za 2 milijarde dinara, prvenstveno zbog ukidanja dozvole za rad Razvojnoj banci Vojvodine.

U narednoj tabeli, biće prikazana struktura bankarskog sektora sa aspekta vlasništva, kao i vrednost bilansne sume i kapitala.

Tabela 2. Struktura bankarskog sektora Srbije prema kriterijumu vlasništva

	Broj banaka	Aktiva (u mlrd RSD)	Učešće u %	Kapital (u mlrd RSD)	Učešće u %
Banke u vlasništvu domaćih lica	10	722	25,1%	150	32,1%
Državne	7	524	18,2%	88	25,5%
Privatne	3	198	6,9%	62	6,7%
Banke u vlasništvu stranih lica	21	2160	74,9%	455	67,9%
Italija	2	659	22,9%	144	12,9%
Austrija	3	451	15,7%	107	9,4%
Grčka	4	428	14,8%	90	17,5%
Francuska	3	288	10,0%	46	10,0%
Ostali	9	334	11,6%	67	18,0%
Ukupno bankarski sektor	31	2882	100%	604	100%

www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Trebalo bi naglasiti da je u trenutku pisanja ovog rada došlo do promene u pogledu strukture bankarskog sektora, tako da prema najnovijim podacima u Srbiji posluje 29 banaka, pošto je Privrednoj banci a.d. Beograd i Univerzal banci oduzeta dozvola za rad. Što se tiče podataka u vezi sa vrednošću bilansne sume i kapitala bankarskog sektora, trenutno ne postoji mogućnost pristupa ovim podacima, s obzirom da su usled stečaja Privredne banke svi finansijski izveštaji uklonjeni sa zvaničnog sajta ove banke, a izveštaj Narodne banke Srbije za treći kvartal ove godine još uvek nije objavljen.

Razlog za donošenje odluke o stečaju Privredne banke jeste dugoročna nelikvidnost koja je prouzrokovana velikim brojem nenaplativih kredita. Ova banka je poslovala sa gubitkom od 2009. godine, a koji je iznosio 229 miliona dinara u prvoj polovini 2013. godine. Privredna banka je treća po redu, nakon Agrobanke i Razvojne banke Vojvodine, u stoprocentnom državnom vlasništvu, kojoj je oduzeta dozvola za rad. Poštanska štedionica preuzela je depozite građana i privrede, kao i ukupne obaveze Privredne banke. Postoje indicije da će slična sudbina zadesiti i Srpsku banku, koja bi u tom slučaju bila pripojena Jubmes banci.¹²⁵

Prema kriterijumu veličine bilansne aktive, najveće banke u Srbiji su Banca Intesa a.d. Beograd, Komercijalna banka a.d. Beograd i Unicredit Bank Srbija a.d. Beograd. U narednoj tabeli dat je prikaz deset najvećih banaka u Srbiji. Bilansna suma ovih deset banaka čini 73,2% aktive ukupnog

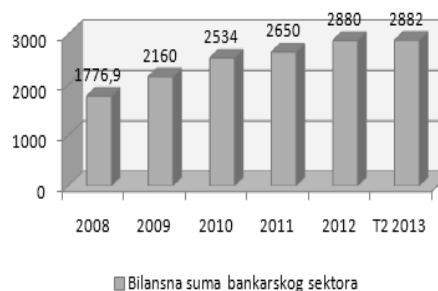
bankarskog sektora Srbije, dok Banca Intesa a.d. Beograd, kao najveća banka u Srbiji, s bilansnom sumom od 421 milijarde dinara zauzima učešće od 14,6% u aktivi bankarskog sektora.

3. Aktiva bankarskog sektora

Nivo i struktura aktive bankarskog sektora u periodu od 2008. do 2013. godine biće prikazana u narednim tabelarnim i grafičkim prikazima. Podaci za 2013. godinu, obuhvataju period zaključno sa drugim kvartalom.

Grafikon br. 1 - Bilansna suma bankarskog sektora u periodu 2008-2013. godine

Bilansna suma bankarskog sektora (u mlrd RSD)

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Na osnovu grafičkog prikaza, evidentan je konstantan rast vrednosti bilansne sume u posmatranom periodu. Vrednost aktive ukupnog bankarskog sektora na kraju drugog tromesečja

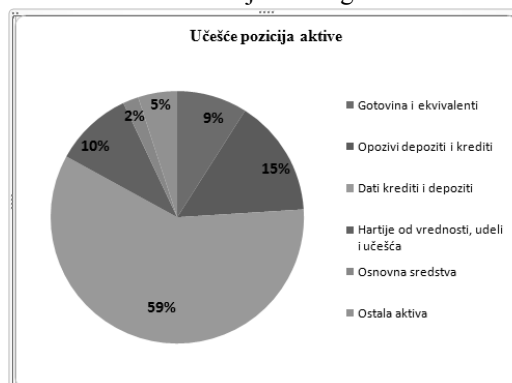
¹²⁵ www.blic.rs (Preuzeto sa <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/413487/Srpska-banka-i-PBB-zbog--losih-kredita-idu-u-stecaj>, 14.11.2013.)

2013. godine u apsolutnom iznosu je 2882 milijardi dinara, dok posmatrano relativno u odnosu na kraj 2012. godine, primetan je rast od približno 1%. Aktiva bankarskog sektora Srbije sačinjena je od sledećih bilansnih pozicija:

- Gotovina i ekvivalenti
- Opozivi depoziti i krediti
- Dati krediti i depoziti
- Hartije od vrednosti, udeli i učešća
- Osnovna sredstva
- Ostala aktiva

U narednoj tabeli biće prikazana dinamika kretanja pozicija aktive u periodu od 2008. godine zaključno sa drugim tromesečjem 2013. godine. Na osnovu datog grafičkog prikaza uviđa se da najznačajniji udeo u ukupnoj bilansnoj sumi zauzima pozicija dati krediti i depoziti sa 59%, potom pozicija opozivi depoziti i krediti sa 15%. Poziciji hartije od vrednosti pripada 10% ukupne aktive, dok preostale pozicije imaju učešće manje od 10%.

Grafikon 2. Učešće pojedinih pozicija aktive bankarskog sektora Srbije na kraju drugog tromesečja 2013. godine

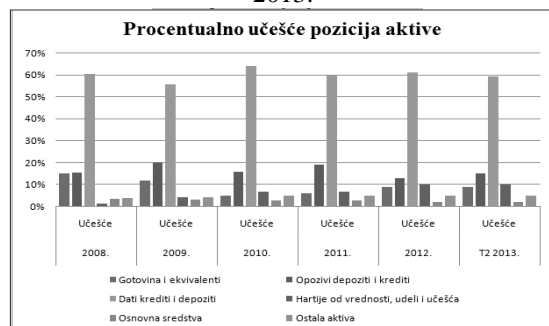
Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Tabela 4. Učešće pojedinih pozicija aktive bankarskog sektora Srbije u periodu 2008-2013.

Pozicija/Godine	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.		T2 2013.	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
Gotovina i ekvivalenti	267	15%	258	12%	139	5%	153	6%	267	9%	248	9%
Opozivi depoziti i krediti	276	15,50%	440	20,30%	408	16%	511	19%	375	13%	425	15%
Dati krediti i depoziti	1069	60,10%	1199	55,50%	1631	64%	1592	60%	1747	61%	1695	59%
HOV, udeli i učešća	25,1	1,40%	98,3	4,50%	168	7%	182	7%	284	10%	303	10%
Osnovna sredstva	66,2	3,70%	67,2	3,10%	71	3%	77	3%	72	2%	69	2%
Ostala aktiva	73,9	4%	97	4,49%	117	5%	135	5%	134	5%	142	5%
Ukupno	1777	100%	2160	100%	2534	100%	2650	100%	2879	100%	2882	100%

Izvor: tabelarni prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS

Grafikon 3. Procentualno učešće pojedinih pozicija aktive bankarskog sektora Srbije u periodu 2008-2013.

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS

Kod pozicije *gotovina i ekvivalenti* primećuje se drastičan pad učešća u 2010. godini i to na 5% ukupne aktive, da bi nakon toga došlo do

tendencije blagog porasta, a zatim i stabilizacije vrednosti ove pozicije na nivou od 9% od 2012. godine. Što se tiče pozicije *opozivi depoziti i krediti*, njeno učešće u posmatranom periodu blago oscilira u rasponu od 15% do 20% ukupne aktive bankarskog sektora. Pozicija *dati krediti i depoziti* zauzima najznačajnije učešće tokom celog posmatranog perioda, a vrednost njenog učešća kreće se oko 60% ukupne aktive bankarskog sektora. Kada je reč o poziciji *hartije od vrednosti, udeli i učešća*, u početku posmatranog perioda njena vrednost nije zauzimala značajno učešće u ukupnoj aktivi (1,4%), da bi nakon toga došlo do porasta ove vrednosti i zadržavanja na nivou od 10% od 2012. godine. Učešće pozicije *osnovna sredstva* varira oko 3% u celokupnom posmatranom periodu, dok učešće pozicije *ostala aktiva* takođe varira, ali u iznosu oko 5%.

3.1. Krediti

Struktura datih kredita bankarskog sektora se može posmatrati sa više aspekata od kojih su najznačajnija sledeća tri aspekta: korisnici, valuta i ročnost. Navedeni primeri oslikavaju presek stanja za drugi kvartal 2013. godine.

Grafikon 4. Struktura bankarskih kredita prema nameni

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Kada se posmatra struktura kredita prema kriterijumu korisnika kojima su odobreni krediti bankarskog sektora, ubedljivo najveći udeo u drugom tromesečju 2013. godine sačinjavaju krediti plasirani privrednim društvima (47,47%).

Sledi sektor stanovništva kom je, procentualno gledano, odobreno nešto manje kredita (31,31%), a znatno manji udeo u ukupnoj strukturi bankarskih kredita zauzimaju oni koji su odobreni javnim preduzećima, sektoru finansija i osiguranja i preduzetnicima.

Grafikon 5. Struktura bankarskih kredita prema valuti

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Posmatrajući valutnu strukturu datih kredita od strane banaka, može se primetiti da je najviše kredita odobravano u evrima (63%), znatno manje u dinarima (27%), a gotovo neznatno u

švajcarskim francima (6%), kao i američkim dolarima (2%).

Grafikon 6. Struktura bankarskih kredita prema ročnosti

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Uzimajući u obzir ročnost ovih kredita, dolazi se do zaključka da je u drugom kvartalu 2013. najveći udeo zauzimaju krediti odobreni na period duži od godinu dana (60%), potom približno jednak udeo zauzimaju kratkoročni krediti (11%, 12%), dok dospeli krediti čine 13% ukupno datih kredita.

4. Problematični krediti

Problematični kredit (NPL - Non-performing loan) prema definiciji podrazumeva stanje ukupnog preostalog iznosa pojedinačnog kredita (uključujući i iznos docnje):¹²⁶

- po osnovu koga dužnik kasni sa otplatom glavnice ili kamate 90 i više dana od inicijalnog roka dospeća
- po kome je kamata u visini tromesečnog iznosa (i više) pripisana dugu, kapitalizovana, refinansirana ili je odloženo njeno plaćanje
- po osnovu kog dužnik kasni manje od 90 dana, ali je banka procenila da je sposobnost dužnika da otplati dug pogoršana i da je otplata duga u punom iznosu dovedena u pitanje.

Praćenje pokazatelja koji ukazuju na nivo i trend problematičnih kredita veoma je bitno sa aspekta identifikovanja mogućih problema u naplati potraživanja, s obzirom da oni upozoravaju na pogoršanje kvaliteta kreditnog portfolija bankarskog sektora.

¹²⁶ www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/glossary.html?id_letter=19&jezik=1, 14.11.2013.)

4.1. Bruto problematični krediti

Problematični krediti predstavljaju ozbiljan problem za bankarski sektor Srbije. Tako, primetna je tendencija konstantnog rasta nenaplativih kredita u odnosu na ukupno plasirane kredite.

Naredni grafički prikaz oslikava tu situaciju. Na početku posmatranog perioda, problematični krediti nisu zauzimali značajno učešće (5,30%). Blago povećanje dogodilo se naredne godine (8,53%), da bi nakon toga usledio drastičan rast problematičnih kredita u 2010. godini, pa je vrednost učešća problematičnih kredita dostigla vrednost od 16,90%. Od 2011. godine, zaključno sa drugim kvartalom 2013. godine, ovaj pokazatelj se kreće oko 20%, sa blagim pomeranjima, što je svakako zabrinjavajući podatak jer petina ukupno odobrenih kredita spada u grupu problematičnih.

Grafikon 7. Učešće problematičnih kredita u ukupno plasiranim kreditima u periodu od 2008. godine zaključno sa drugim kvartalom 2013. godine

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS

Tabela 6. Struktura problematičnih kredita prema sektorima u periodu od 2009. godine zaključno sa drugim kvartalom 2013. godine, izražena kroz apsolutne iznose i procentualna učešća

Sektor/Godina	2009.		2010.		2011.		2012.		T2 2013.	
	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće
Privredni sektor	75,24	76%	196,92	72%	222,755	65%	206,2	59%	222,02	58%
Stanovništvo	15,84	16%	38,2	14%	41,124	12%	47,55	13%	53,59	14%
Ostali	7,92	8%	35,55	13%	78,821	23%	112,05	28%	107,18	28%
Ukupno	99	100%	273,5	100%	342,7	100%	365,8	100%	382,8	100%

Izvor: tabelarni prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS

4.2. Sektorska struktura problematičnih kredita

Problem nenaplativih kredita najizraženiji je u sektoru privrede, iako se u periodu od 2009. godine, učešće problematičnih kredita privrednog sektora u odnosu na sektor stanovništva i ostali sektor relativno smanjilo (sa 76% u 2009. godini na 58% u drugom kvartalu 2013. godine).

Što se tiče sektora stanovništva, učešće problematičnih kredita u posmatranom periodu kreće se od 12% do 16%. Ostali sektor čine pravna lica u stečaju kog kojeg je primetno povećanje učešća sa 8% u 2009. godini na 28% u drugom kvartalu 2013. godine.

4.3. Problematični krediti privrede u 2013. godini

U 2013. godini, ukupna vrednost problematičnih kredita iznosi 382,8 milijarde dinara, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu, s obzirom da je u 2012. godini, iznos problematičnih kredita bio 365,8 milijardi dinara. Procentualno gledano, došlo je do povećanja učešća problematičnih kredita u ukupnim plasiranim kreditima bankarskog sektora sa 18,6% na 19,9%.

Sledi tabelarni i grafički prikaz problematičnih kredita u sektoru privrede, sa napomenom da u okviru privrede nisu uključena javna preduzeća.

Tabela 7. Struktura problematičnih kredita u sektoru privrede

Privredna grana	Ukupan iznos problematičnih kredita, izražen u mlrd RSD	% učešće problematičnih kredita u datom sektoru	% učešće problematičnih kredita sektora u odnosu na ukupni privredni sektor
Građevinarstvo	47	47,1 %	21 %
Poslovanje nekretninama i obrazovanje	23	33,4 %	10 %
Prerađivačka industrija	74	22,3 %	34%
Trgovina	58	20,9 %	26%
Poljoprivreda	9	16,7 %	4%
Saobraćaj i ugostiteljstvo	10	10,9 %	5%
Električna energija	0	0 %	0%
Ostalo	0	0 %	0%
Ukupno:	221	/	100%

Izvor: tabelarni prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Ako bi se posmatrala struktura sektora privrede, kao i stanje problematičnih kredita, došlo bi se do podatka da je najveći udeo problematičnih kredita zastupljen u sektoru građevinarstva gde je čak 47,1% ukupno odobrenih kredita problematično. Dalje, problemi se javljaju i sektoru obrazovanja i poslovanja sa nekretninama, gde ovaj pokazatelj čini 33,4%. Prerađivačka industrija i trgovina prate prethodna dva sektora sa vrednošću učešća problematičnih kredita u ukupno odobrenim kreditima u datim granama 34% i 20,9%, respektivno. Dalje, poljoprivreda i sektor saobraćaja i ugostiteljstva imaju učešće 16,7% i 10,9%. Potrebno je istaći da sektor električne energije nema problem sa nenaplativim kreditima.¹²⁷

Grafikon 8. Učešće problematičnih kredita sektora u odnosu na problematične kredite ukupnog privrednog sektora

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Na osnovu podataka predstavljenih na grafikonu, može se primetiti da u okviru sektora privrede najveće učešće problematičnih kredita ima sektor prerađivačke industrije sa 34%, koji prati sektor trgovine 26%. Na trećem mestu nalazi se sektor građevinarstva sa 21%. Problematični krediti u sektoru obrazovanja i poslovanja sa nekretninama zauzimaju procentualno učešće u okviru problematičnih kredita privreda sa 10%. Poljoprivredni sektor i sektor saobraćaja i usluga zauzimaju učešće od 5% i 4%, respektivno.

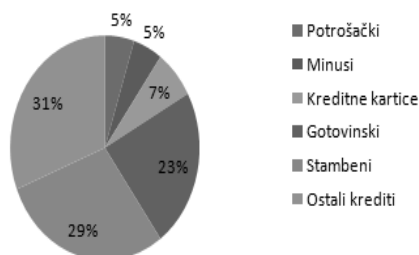
4.4. Problematični krediti fizičkih lica u 2013. godini

Problematični krediti fizičkih lica u drugom kvartalu 2013. godine čine 14% ukupnog iznosa problematičnih kredita bankarskog sektora Srbije. Sledi analiza problematičnih kredita fizičkih lica posmatrane sa aspekta vrste kredita, sa prikazom njihovih učešća problematičnih kredita u okviru date vrste kredita, ali i učešća u odnosu na ukupne problematične kredite fizičkih lica.

Posmatrajući nenaplative kredite odobrene fizičkim licima, dolazi se do zaključka da se najviše problema pojavljuje u okviru potrošačkih kredita, s obzirom da 21,9% ukupnih potrošačkih kredita spada u grupu problematičnih kredita. Kod ostalih kredita, učešće problematičnih kredita je 18,1%, dok kod minusa, kreditnih kartica i gotovinskih kredita ovaj pokazatelj ima vrednost 14,1%, 12,8% i 10,8% respektivno. Najmanji procenat nenaplativih kredita javlja se u okviru stambenih kredita i to u iznosu 6,7% ukupno plasiranih kredita.

¹²⁷ www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 14.11.2013.)

Grafikon 9. Učešće problematičnih kredita u odnosu na ukupne kredite fizičkih lica (aspekt vrste kredita)

Izvor: grafički prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Ako se posmatraju problematični krediti u sektoru stanovništva, najveći procenat vrednosno čine *ostali krediti* sa 31%, a odmah za njima javljaju se *stambeni krediti* sa 29%. Zanimljivo je primetiti da u okviru stambenih kredita mali procenat plasiranih kredita spada u kategoriju nenaplativih kredita, ali ako se posmatraju problematični krediti sektora stanovništva u celini oni čine gotovo trećinu.

Do ove situacije dolazi usled velike vrednosti stambenih kredita, s obzirom da su to dugoročni krediti. Na trećem mestu nalaze se *gotovinski krediti* sa 23%, dok *potrošački krediti*, *minusi* i *kreditne kartice* čine mali deo problematičnih kredita fizičkih lica sa jednoprocenatnim učešćem.

Tabela 8. Struktura problematičnih kredita, sektor stanovništva

Vrsta kredita	Ukupan iznos problematičnih kredita, izražen u mlrd RSD	% učešće problematičnih kredita u odnosu na datu vrstu kredita	% učešće problematičnih kredita u odnosu na ukupne kredite fizičkih lica (aspekt vrste kredita)
Potrošački	3,4	21,9 %	5 %
Minusi	3,8	14,1%	5%
Kreditne kartice	5,0	12,8%	7%
Gotovinski	16,2	10,8%	23%
Stambeni	21,1	6,7%	29%
Ostali krediti (poljoprivredna delatnost, krediti za kupovinu automobila i ostali krediti)	22,2	18,1%	31%
Ukupno:	71,7	/	100%

Izvor: tabelarni prikaz autora na osnovu podataka iz izveštaja NBS (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 10.11.2013.)

Rastući nivo problematičnih kredita, kao posledica višegodišnje ekonomske krize, nije problem samo bankarskog sektora Republike Srbije, već i ostalih zemalja u regionu.

S obzirom na datu situaciju, 9. novembra 2013. godine u Beogradu, održan je Regionalni samit guvernera, bankara i privrednika na kome je akcenat stavljen upravo na problem nenaplativih kredita. Na skupu je upozoreno da je visok nivo problematičnih kredita posledica problema u pojedinim bankama, kao i da bi taj problem trebalo rešavati u dogovoru banaka, privrede i državnih institucija.¹²⁸

Nakon što je finansijska kriza zadesila svetsku ekonomiju 2008. godine, kvalitet bankarske aktive pogoršao se u velikom broju zemalja, a učešće problematičnih kredita drastično se povećavalo iz godine u godinu. Situacija je posebno alarmantna u zemljama Jugoistočne Evrope, gde je rast problematičnih kredita u periodu nakon krize mnogo oštiji nego što je bilo usporavanje realne ekonomije, tj. kretanje BDP-a.

Kako bi se bolje razumela problematika loših kredita, potrebno je ispitati uzroke njihovog nastanka. Smatra se da su razlozi za ovakva kretanja sledeći:¹²⁹

¹²⁸www.rts.rs (Preuzeto sa <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/Ekonomija/1439382/Nenaplativi+krediti+najveći+izazov+regiona.html>, 15.11.2013.)

¹²⁹www.bif.rs (Preuzeto sa <http://bif.rs/2013/06/kako-resavati-pitanje-problematicnih-kredita-u-jugoistocnoj-evropi/>, 15.11.2013.)

- kreditne politike su periodu pre krize bile nelektivne, pošto su banke insistirale uglavnom na kvantitetu i tržišnom učešću, a ne na kvalitetu portfolija
- krediti u ovim zemljama su u značajnoj meri bili indekirani u stranoj valuti (60-70%), kao posledica strukture izvora finansiranja banaka, te je depresijacija domaće valute bitno uticala na rast kreditnog rizika i uvećanje dugova kod dužnika koji uglavnom nisu bili zaštićeni od deviznog rizika
- relativno visoke kamatne stope uslovljene cenom izvora banaka i visinom rizika
- korišćenje kratkoročnih kredita za finansiranje dugoročnih investicija, s obzirom da su banke imale kratkoročne izvore finansiranja koje su im onemogućavale da vrše dugoročne plasmane
- slab kvalitet korporativnog upravljanja lokalnih kompanija

Banke su, u međuvremenu, zaoštrile kreditne politike i kriterijume plasiranja novih kredita, te se njihov fokus u bitnoj meri pomerio sa kvantiteta i tržišnog učešća na kvalitet portfolija profitabilnost, ipak ostali faktori i dalje utiču na rast problematičnih kredita. Pored pomenutih faktora, najvažniji je uticaj realne ekonomije koja stagnira u celom regionu.

4.4.1. Rešavanje problema

S jedne strane potrebno je rešavati problem obuzdavanja rasta novih problematičnih kredita, ali pored toga, upravljanje postojećim nivoom podjednako je bitno, pošto izuzetno visok nivo loših kredita vrši povratan negativan uticaj na oporavak ekonomije. Nivo loših kredita ispod 10% može se rešavati selektivno, pa i na nivou pojedinačnih banaka, kroz restruktuiranje, prodaju dugova i eventualne otpise na teret profita. Ipak, za nivo problematičnih kredita iznad 15% neophodna je aktivna uloga države u zajedničko delovanje svih relevantnih stejkholdera.

Proces rešavanja ovog problema teče vrlo sporo i pored značajnog napora samih banaka, delimičnog uključenja države, kao i inicijativa međunarodnih finansijskih institucija. Razlozi za relativno spor i neefikasan proces rešavanja problematičnih kredita, prema istraživanju grupe međunarodnih finansijskih institucija iznetih u okviru "Bečke inicijative" iz 2012. godine, odnose se na sledeće:¹³⁰

- Proces preuzimanja i naplate kolaterala u mnogim zemljama je vrlo spor zbog

komplikovane pravne procedure, neupisanih nepokretnosti

- Nedovoljno razvijeni ili nepostojeći pravni instituti restruktuiranja kompanija
- Često nepovoljan i skup poreski tretman ispravki vrednosti kredita, otpisa kredita, gubitaka nastalih po osnovu restruktuiranje ili prodaje dugova, destimulisao je banke od rešavanja ovog problema
- Bankarska regulativa i aktivnosti nacionalnih supervizora nije dovoljno striktna vezi sa visinom rezervisanja za kreditne gubitke, što je omogućilo bankama da ne prikazuju realne gubitke sve do konkretnog rešavanja problema loših kredita

Banke ovaj problem rešavaju uglavnom kroz interna "wok-out" odeljenja. Dosadašnji uspeh ovog koncepta mogao bi da se okarakterise kao polovičan jednim delom zbog nedovoljnog iskustva samih banaka. Pored toga, jedan od ključnih problema sa ovakvim rešavanjem NPL-ova jeste što je on fokusiran na finansijsko restrukturiranje dugova koje podrazumeva uglavnom produžavanje rokova dospeća, obezbeđenje novih kolaterala, spajanje dugova i refinansiranje, izmena kamate i valute i sl., pošto je takva praksa bankama poznata. Mnogo je manji fokus banaka na operativnom restrukturiranju poslovanja (biznisa) dužnika, kako bi se sam biznis učinio zdravijim i kako bi se rešili problemi koji su inicijalno doveli do kašnjenja i nemogućnosti vraćanja dugova.

Prisutno je još jedno ograničenje internog rešavanja ovog problema, a odnosi se na menadžment banaka koji se po prirodi usteže da prizna pogrešne procene što onemogućava objektivno i realno sagledavanje i rešavanje stvari. Držanje problematičnih kredita u bilansima banaka je vrlo skupo jer donosi nulti profit, a finansira se skupim i limitiranim izvorima finansiranja koji uključuju i kapital. pored toga, držanje problematičnih kredita dodatno poskupljuje izvore finansiranja jer akcionari, poverioci i kreditori procenjuju veći rizik ulaganja.

5. Zaključak

Republika Srbija ima bankocentrični finansijski sistem, što ukazuje na to da bankarski sektor ima glavnu ulogu i značaj za njegovo funkcionisanje, ali i dalji razvoj. U okviru bankarskog sektora u Srbiji danas posluje 30 banaka, od kojih je većina u stranom vlasništvu. Broj banaka u vlasništvu domaćih lica menja se dinamično uglavnom u pravcu smanjenja, s obzirom da su u proteklom periodu u stečaj otišle 3 banke u državnom

¹³⁰ isto

vlasništvu, a postoje indicije da će ista situacija zadesiti još jednu banku u vlasništvu domaćih lica. Kako u Republici Srbiji nisu zastupljene investicione banke, već su to uglavnom banke male i srednje veličine komercijalnog tipa, glavni bankarski proizvodi su upravo krediti. Krediti jedne strane, predstavljaju nosioce poslovne aktivnosti banaka, donosioce profita, s druge strane mogu biti i jedan od najvećih problema za banku. Takva je i situacija u Republici Srbiji je jedna od kočnica razvoja kako finansijskog, tako i privrednog sistema, upravo problem nenaplativih kredita. Ovaj problem nije bolna tačka samo Republike Srbije, već i celokupne Jugoistočne Evrope. Ipak, u Srbiji petina ukupnih kredita spada u grupu problematičnih, što je alarmantan podatak. Najveći deo nenaplativih kredita dolaze iz sektora privrede i to u oblastima koje su najteže pogođene krizom (građevinarstvo, poslovi sa nekretninama i sl.) U proteklom periodu došlo je i do porasta loših kredita plasiranih stanovištvu, što ukazuje da se posledice finansijske krize osećaju u svim sektorima. Posebno brine činjenica da kompanije u Srbiji više nisu nelikvidne, nego su postale nesolventne, što znači da ne mogu uopšte da plaćaju obaveze, što svakako ne deluje optimistično kada je reč o rešavanju ovog problema.

S obzirom na ukazani značaj koji krediti nose, potrebno je pristupiti rešavanju ovog problema. Ključni koraci koje je neophodno preduzeti, a koji bi mogli podići kreditnu aktivnost banaka jesu poboljšanje poslovnog ambijenta, kako bi se podstakao razvoj realnog sektora, ali i restrukturiranje loših kredita. Potrebno je doneti jasno definisana pravila i zakone za sve tržišne učesnike, ali i obezbediti njihovu doslednu i efikasnu primenu. U praksi se to odnosi, na manju birokratiju, jednos jednostavnije procedure za osnivanje preduzeća i dobijanje dozvola, ukidanje subvencija, efikasnija zaštita ugovora pred sudom itd.

Narodna banka Srbije preduzela je već neke korake čije efekte tek treba očekivati. Mere se odnose na omogućavanje procedure ustupanja dospelih, a nenaplaćenih potraživanja licima van finansijskog sektora, te prolongiranja i delimičnog otpisivanja potraživanja od kompanija koje sprovedu postupak dobrovoljnog finansijskog restrukturiranja.

Pored ovih ideja, u javnosti su se pominjale i ideje koje su se sa većim ili manjim uspehom primenjivale u zemljama sa ovim problemom. Predstavljena je ideja o formiranju posebnog fonda u koji bi bili smešteni loši plasmani, ali najveća mana ovog rešenja jeste što bi se troškovi lošeg upravljanja kreditima verovatno prebacili na pleća budžetskih korisnika. Ipak, smatra se da je

efikasniji pristup rešavanja problema tržišni, bez uplitanja države. Dakle, smatra se da bi bilo poželjno da bankarske ustanove budu glavni nosioci procesa restrukturiranja loših zajmova, jer su jednim delom oni i glavni uzročnici problema, a s druge strane, one će imati i najviše koristi u budućem periodu od kreditne ekspanzije

Literatura

- [1] Vunjak dr Nenad, Kovačević dr Ljubomir, "Finansijska tržišta i berze", Ekonomski fakultet Subotica, 2009.
- [2] [www.blic.rs](http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/413487/Srpska-banka-i-PBB-zbog--losih-kredita-idu-u-stecaj) (Preuzeto sa <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/413487/Srpska-banka-i-PBB-zbog--losih-kredita-idu-u-stecaj>, 14.11.2013.)
- [3] www.bif.rs (Preuzeto sa <http://www.bif.rs/2013/06/kako-resavati-pitanje-problematicnih-kredita-u-jugoistocnoj-evropi/>, 15.11.2013.)
- [4] www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_II_13.pdf, 14.11.2013.)
- [5] www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_08.pdf, 12.11.2013.)
- [6] www.nbs.rs (Preuzeto sa 8. http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_09.pdf, 15.11.2013.)
- [7] www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_10.pdf, 15.11.2013.)
- [8] www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_11.pdf, 15.11.2013.)
- [9] www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_12.pdf, 15.11.2013.)
- [10] www.nbs.rs (Preuzeto sa http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/15.11.2013.)